

DR. JOSIP PAZMAN I 'BOGOSLOVSKA SMOTRA'

Matija BERLJAK, Zagreb

Sažetak

Prigodom devedeset godina postojanja a sedamdeset godina izlaženja časopisa *Bogoslovska smotra*, autor želi dati mali prilog boljem poznavanju lika i djela gotovo zaboravljenog a doista velikog i to na različitim područjima dr. Josipa Pazmana koji je umro prije sedamdeset i pet godina. U članku se govori samo o jednom vidu njegovoga djelovanja a to je da i Hrvati imaju dobar znanstveni teološki časopis. Naime, Pazman je pokrenuo *Bogoslovsku smotru*, nju je dugi niz godina s velikim marom uređivao, za nju se i materijalno brinuo, te u njoj pisao članke, rasprave, recenzije, prikaze.

Ključne riječi: Pazman, *Bogoslovska smotra*, životopisne crtice, časopis, pokretač, urednik, pisac.

Uvod

Dr. Josip Pazman (1863.–1925.) je živio u nemirnim vremenima društvenih, gospodarskih, nacionalnih, političkih, vjerskih, ... promjena, previranja i sukoba pa onda nije ni čudo da je s jedne strane bio poštivan i hvaljen a s druge neshvaćen, progonjen, bačen u zatvor radi svojih ideja i djelovanja. Bio je svećenik, profesor velike naobrazbe, bogate kulture, veoma radin, nepokolebljiv koji je iza sebe ostavio velika djela. Obogatio je svojim radom Crkvu i narod. Neka djela od njega započeta, vođena i danas postoje premda se o tome malo zna.

Jedno od tih njegovih velikih ostvarenja je i *Bogoslovska smotra*. Naime, Pazman ju je pokrenuo, ostvarivši tako dugogodišnja neuspjela nastojanja profesorskog zbora Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, on ju je uređivao u prvom razdoblju njezinog izlaženja, materijalno se za nju brinuo, te pisao mnogobrojne članke, rasprave, recenzije, prikaze. Upravo to je tema ovog članka. Željeli smo, dakle, istražiti koja je bila uloga tog velikog čovjeka u svezi spomenutog časopisa. Na to nas je potaklo devedeset godina postojanja a sedamdeset godina izlaže-

nja *Bogoslovske smotre*,¹ uz to ove godine se spominjemo i sedamdeset i pete obljetnice njegove smrti. Ovim malim prilogom želimo, s jedne strane, podsjetiti na tog velikana naše povijesti – svećenika, župnika, profesora, organizatora, prvog rektora Hrvatskog zavoda u Rimu, hrvatskog rodoljuba, pisca, prevoditelja, ... – s druge strane želimo pridonijeti boljem poznavanju nastanka i prvog razdoblja izlaženja *Bogoslovske smotre*, našeg najstarijeg i najpoznatijeg znanstvenog teološkog časopisa koji i danas izlazi.

I. Životopisne crtice

Da bismo mogli što bolje izložiti temu članka i razumjeti veliki Pazmanov doprinos u svezi *Bogoslovske smotre* moramo u najkraćim crtama opisati njegov bogat, buran i zanimljiv životni put.²

Josip Pazman rodio se 18. veljače 1863. godine u Pakracu gdje je završio pučku školu. Prvih sedam gimnazijskih razreda završio je u Požeškoj gimnaziji, a zadnja dva razreda u Nadbiskupskom sjemeništu-gimnaziji u Zagrebu gdje 1883. polaže i ispit zrelosti. Nakon toga odlazi u Rim u 'Njemačko-Ugarski zavod'³ te na sveučilištu 'Gregorijana' najprije doktorira iz filozofije 1887. a zatim 1890. godine iz teologije. Za vrijeme teološkog studija pohađa predavanja iz crkvenog prava te nakon položenoga 'strogog ispita' postiže diplomu iz te znanosti. U to vrijeme sudjeluje i u rješavanju zadanih slučajeva (*casus constientiae*) na zadovoljstvo slušača i profesora.

¹ O jubilejima *Bogoslovske smotre* (dalje BS) vidi prigodne članke F. BARAC, *U dvadeset i peto godišće...*, BS 25 (1937.), br. 1, str. 1–11; T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Apel čitateljima »Bogoslovske smotre«*, BS 47 (1977.), br. 4, str. 353–376; A. REBIĆ, *Sedamdeset godina i pedeset godišta Bogoslovske smotre*, BS 50 (1980.), br. 1, str. 2–9.

² Za 'Životopisne crtice' služili smo se *Izvjescem* za popunu profesorske stolice moralnog bogoslovlja na Bogoslovnom fakultetu kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu koje je uputio Proforskom zboru I. BUJANOVIĆ 13. listopada 1894. – Arhiv Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (dalje AKBF), br. 93/894.; —, † *Mons. Dr. Josip Pazman, u Katolički list* (dalje KL), Zagreb, 76 (1925.), br. 49, str. 636–637; —, † *Msgr. Dr. Josip Pazman, u Glasnik sv. Josipa* (dalje GSJ – uvijek navodimo isti članak), Zagreb 54 (1926.), str. 2–5; I. MIKLENIĆ, *Dr. Josip Pazman (1863.–1925.). Život i kanonistički rad. Bio-Bibliografski prikaz*, Zagreb 1992. (diplomski rad, rukopis).

³ U 'Collegium Germanicum et Hungaricum de Urbe' je stigao 27. listopada 1883., a otišao iz njega 9. srpnja 1890. – vidi *Nomina allumnorum Coll. Germanici et Hungarici II*, 1870.–1914. (upisan je pod br. 721). Zanimljivo je da je na istoj stranici pod. br. 726 upisan naš veliki pjesnik: »Krainčević Silvius – Croata – Segniensis – adv. d. 31. Octobris 1883. – Discessit 6. Maji 1884 ob defectum vocationis« – O boravku Silvija Strahimira Kranjčevića u Rimu vidi LJ. MARAČIĆ, *Hrvatski tragovi u Rimu – naši ljudi i njihova djela (20). Naše poete »rime o Rimu poju«*, u *Glas Koncila* (dalje GK), br. 38, od 17. rujna 2000., str. 4.

Vrativši se iz Rima dr. Pazman je imenovan 1890. godine profesorom klasične filologije u Nadbiskupskom sjemeništu u Zagrebu, sljedeće godine postaje nadstojnik klerika u sjemeništu, a 1892. imenovan je propovjednikom za učenike niže realke. Godine 1894. postaje suplent na Katedri moralne teologije Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, a dvije godine kasnije izvanrednim profesorom moralnog bogoslovlja; za redovitog profesora promaknut je 1909. godine. Bio je dekan Bogoslovnog fakulteta (1915./1916.) i rektor sveučilišta u Zagrebu za ak. god. 1912./1913.; sljedeće godine je prorektor sveučilišta.

Kratak ali veoma plodan bio je Pazmanov povratak u Rim. Naime, hrvatski biskupi ga šalju u drugoj polovici 1900. u svezi zavoda sv. Jeronima. Bila je želja da i Hrvati, kao i drugi narodi, imaju u središtu kršćanstva ustanovu za svećenike koji bi na rimskim sveučilištima usavršavali svoje znanje. Postaje rektor crkve i predstojnik bratovštine sv. Jeronima, te upravitelj i prvi rektor modernog zavoda sv. Jeronima. Naime, apostolskim pismom *Slavorum gentem* (1. kolovoza 1901.) pape Leona XIII. (1878.–1903.) – a koje je dobrim dijelom Pazmanovo djelo – ustanovljen je 1901. godine Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima u Rimu. Znali su to i oni koji su svojatali Zavod (Talijani, Mađari, Austrijanci a i Srbi preko Crne Gore). S apostolskim pismom oni se nisu mogli pomiriti te su nastojali spriječiti svim silama pa i fizički njegovu provedbu. Jasno, glavni krivac je bio rektor kojega zagrebački nadbiskup Posilović povlači da bi talijanska vlada povukla svoga povjerenika. No, premda je Pazman bio žrtva protuhrvatskih spleta ipak je izvršio djelo radi kojega je bio poslan u Rim. Krajem studenoga 1901. vraća se u domovinu slavljen od naroda kao narodni junak.⁴

Prije nego što je počeo 1910. uređivati *Bogoslovsku smotru* dr. Pazman je bio urednik *Glasnika sv. Josipa* i to od 1895.–1900. te od 1923. pa do smrti.⁵ Uređivao je i *Katolički list* od 1904.–1912.⁶

⁴ O odluci da se baš dra Pazmana pošalje u Rim, o njegovu boravku i radu, te povratku u domovinu kao i o apostolskom pismu *Slavorum gentem*, o mijenjanju imena i o tuđinskim presezanjima na Zavod vidi J. MAGJEREC, *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu (Collegium S. Hieronymi Illyricorum in Urbe) s dodatkom Jubilejske proslave (1453–1935)*, Rim 1953., passim; R. PERIĆ, *Nadbiskup Stadler i Hrvatski zavod u Rimu*, u knjizi *Josip Stadler. Prilozi za proučavanje duhovnog lika prvog Vrhbosanskog nadbiskupa*, (priredio Ž. Puljić), Sarajevo 1989., str. 141–172; Isti., *U povodu 70. obljetnice smrti mons. dr. Josipa Pazmana. Prvi rektor Hrvatskog zavoda u Rimu*, u GK, br. 48, od 3. prosinca 1995., str. 17 i br. 49, od 10. prosinca 1995., str. 17; Lj. MARAČIĆ, *Hrvatski tragovi u Rimu (16). Stalna presezanja*, u GK, br. 17, Uskrs 2000., str. 6.

⁵ Usp. —, † *Msgr. Dr. Josip Pazman*, u GSJ, nav. dj., str. 2–5.

⁶ Usp. J. PAZMAN, *Štovanim čitaocima »Katoličkoga Lista«*, u KL, tečaj 55, od 5. svibnja 1904., br. 19, str. 207–208; razriješen je te dužnosti 8. siječnja 1912. – vidi KL, tečaj 63 (1912.), br. 2, str. 22.

Bio je utemeljitelj Hrvatskog katoličkog tiskovnog društva na dionice (1905.), te uredio tiskaru Hrvatskog katoličkog tiskovnog društva (1907.) u kojoj su se tiskali mnogi listovi,⁷ a jedan je i od osnivača Katoličkog kasina.⁸ Imenovan je i u odbor Apostolata sv. Ćirila i Metoda pod zaštitom blažene Djevice Marije.⁹ Zauzimao se i za osnivanje Društva sv. Cecilije¹⁰ te je bio veliki pobornik osnivanja Marijine kongregacije.¹¹

Dr. Pazman je napisao nekoliko knjiga, mnoštvo članaka, rasprava, recenzija, prikaza, ... iz različitih područja teoloških znanosti, a najviše iz crkvenoga prava i moralne teologije.¹² Sigurno najznačajniji njegov rad, koji je do danas ostao u rukopisu, jest prijevod prvog zakonika Crkve *Codex iuris canonici* iz 1917. godine.¹³

Bavio se i politikom¹⁴ želeći i na taj način pomoći ugroženom svom narodu. Bio je član Stranke prava i kao takav zastupnik Novogradiškoga kotara u Hrvatskom saboru. Nakon stvaranja Jugoslavenske monarhije Pazman, kao i drugi istaknuti hrvatski intelektualci, dolazi na udar novih vlasti te bi uhićen 25. ožujka 1919. U zatvoru ostaje do kraja veljače 1920. a da nikada nije bio preslušan niti izveden pred suca. Dok je još bio u zatvoru umirovljen je u pedeset i šestoj godini života. Nakon zatvora, s malom penzijom, živi doista siromašno obavljajući

⁷ Usp. D. KARLOVIĆ, *Pazman Josip dr.*, u *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomene vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925...*, Zagreb 1925., str. 210; —, † *Msgr. dr. Josip Pazman*, GSJ, nav. dj., str. 3; istina je da već 7. ožujka 1904. naši biskupi izdaju u svezi 'Hrvatskog katoličkog društva' proglas *Katolici! Hrvati!* i pravila za *Osnovu za dioničarsko društvo, koje će se ustrojiti u Zagrebu pod tvrtkom »Hrvatsko katoličko tiskovno društvo«* – vidi KL, tečaj 55, od 5. svibnja 1904., br. 18, str. 205–207, a društvo je osnovano 4. svibnja 1905. – vidi —, *»Hrvatsko tiskovno društvo sv. Cecilije«* u KL, tečaj 56, br. 21, str. 257–258.

⁸ Usp. —, † *Msgr. dr. Josip Pazman*, u GSJ, nav. dj., str. 3; I. HUZJAK, *Društvo »Hrvatski katolički kasino«*, u: *Tkalčić. Godišnjak društva za povijesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, br. 4, Zagreb 2000., str. 259–362.

⁹ Usp. —, *Apostolat sv. Ćirila i Metodija*, u KL, tečaj 61 (1910.), br. 18, str. 139–141; cilj odbora je bio da se utvrdi i širi katolička vjera među Slavenima, te da se moli B. D. Mariju i Slavenke Apostole za obraćenje nekatolika.

¹⁰ Usp. J. PAZMAN, *Društvo sv. Cecilije*, u KL, tečaj 45, od 6. rujna 1894., br. 36, str. 295–298.

¹¹ Usp. —, † *Mons. Dr. Josip Pazman*, u KL, tečaj 76 od 10. prosinca 1925., br. 49, str. 636; napisao je i nekoliko knjiga u svezi Marijine kongregacije.

¹² Neke knjige, članci i recenzije navedeni su u I. MIKLENIĆ, nav. dj., str. 37–55.

¹³ Naslov prijevoda: *Zakonik crkvenog prava*, Uređen po odredbi Sv. Oca Pape Pija X. proglašen po nalogu Pape Benedikta XV. 1917., Zagreb 1919. (rukopis) – jedini sačuvani primjerak prijevod čuva se u Papinskom hrvatskom zavodu sv. Jeronima u Rimu; o tom prijevodu vidi F. HERMAN, *Hrvatski prijevod Kodeksa Kanonskog Prava*, u KL, tečaj 95 od 9. ožujka 1944., br. 10, str. 109–112.

¹⁴ O njegovom političkom radu vidi B. KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb 1989., passim.

jući crkvene službe (branitelj ženidbene veze, cenzor knjiga,...) koje su se obavljale bez ikakve plaće.¹⁵

Ipak, za Sve Svete 1923. bi imenovan upraviteljem župe sv. Petra u Zagrebu; u veljači 1925. papa Pijo XI. imenuje ga prelatom. Župničku službu je vršio s oduševljenjem, ali kratko. Naime, već 5. prosinca 1925. godine umire te bi ispraćen od velikog mnoštva svijeta – sprovod dra Josipa Pazmana »bio je sprovod kakav se u Zagrebu rijetko vidi«.¹⁶

II. Pokretač i urednik *Bogoslovne smotre*

Dr. Josip Pazman – prema pisanju suvremenika i kasnijih djelatnika u časopisu – bio je utemeljitelj, osnivač, pokretač, počeo izdavati,... *Bogoslovnu smotru*, ali on je i dugi niz godina bio njezin vrijedan urednik.

1) Pokretač

Još za Pazmanova života, dok je bio župnik sv. Petra u Zagrebu, u knjizi *Znameniti i zaslužni Hrvati* David Karlović ističe da je on 'utemeljio'¹⁷ taj časopis, a nepotpisani pisac in memoriam † *Msgr. dr. Josip Pazman* piše da je on bio 'osnivač' i prvi urednik *Bogoslovne smotre*.¹⁸ Dr. Andrija Živković – profesor na Bogoslovnom fakultetu i poslije urednik časopisa – kada piše o pokojnom Ivanu A. Ruspiniju kaže: »Jedva godinu dana prije Ruspinijevog dolaska u Zagreb počeo je pok. prof. J. Pazman izdavati 'Bogoslovnu smotru' kao naučni bogoslovski časopis, kojega Hrvati do tada nisu imali...«.¹⁹ O dvadeset i petom godištu časopisa dr. Barac, koji je bio zajedno s Pazmanom i njezin urednik od 1912.–1918. divi se i hvali poduzetnost pokretača časopisa dra Pazmana. Naime, on najprije sa žaljenjem konstatira da mnogi pokušaji profesorskog zbora nisu uspjeli da se počne izdavati bogoslovski časopis, a zatim doslovno kaže: »...da stvar ne propadne, rješio se tadašnji urednik Katoličkog lista Dr. Josip Pazman, sveuč. profesor moralnoga bogoslovlja, da proširi 'Katolički list'. Dobro je zamislio da to provede na taj način, što će 'Bogoslovna smotra' izlaziti ... pored Katoličkog lista, kao integralni njegov dio u obliku njegova 'Priloga' i bez odgovornosti profesorskog zbora bogosl. fakulteta...« te nadodaje »doista smiono

¹⁵ Usp. —, † *Mons. Dr. Josip Pazman*, u KL, tečaj 76 od 10. prosinca 1925., br. 49, str. 636–637; LJ. IVANČAN, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*, III, Zagreb s. d. (1912.–1924.), str. 1053–1054. (rukopis).

¹⁶ —, † *Mons. Dr. Josip Pazman*, nav. dj., str. 637.

¹⁷ Usp. D. KARLOVIĆ, nav. dj., str. 210.

¹⁸ Usp. —, † *Msgr. Dr. Josip Pazman*, u GSJ, nav. dj., str. 2.

¹⁹ A. ŽIVKOVIĆ, † *Prof. Dr. Ivan Angelo Ruspini*, u BS 22 (1934.), br. 4, str. 375.

djelo poduzetnoga pokretača 'Bogoslovske Smotre' Dra Josipa Pazmana – uspjelo je«. ²⁰ I dr. Tomislav Šagi-Bunić u istom smislu ističe: »Budući da Fakultet nije ni sada mogao pristupiti ostvarenju, odlučio je ... Pazman ... da počne izdavati 'Bogoslovsku smotru' kao prilog 'Katoličkom listu'«. ²¹

Istina je da se već »od otvaranja hrvatskoga sveučilišta g. 1874. razmišljalo i raspravljalo o zasebnom bogoslovskom časopisu«; zatim o dvadeset i petoj godišnjici sveučilišta 1898. profesori Fakulteta izrađuju program za izdavanje »teologijsko-filozofijskog časopisa« te pozivaju ostala bogoslovska učilišta u »zemljama hrvatskim« da se zajedno ostvari željeni časopis. Novi pokušaj profesorskog zbora bio je 1908. godine. Zbor je izradio potanko i plan rada »te već poduzeo stanovite korake, ali – i taj pokušaj nije donio roda, kako se očekivalo i željelo«. ²²

Dr. Pazman – vidljivo je iz 'Poziva k pretplati' za 1908. godinu – je namjeravao »pretvoriti sasvim *Katolički list* u bogoslovsku smotru« no to za sada žalost ne može »jer nema s kim, a za jednog čovjeka je takovo poduzimanje pretegotno«. ²³ Na temelju takovog razmišljanja krajem 1908., nakon što je opet propala zamisao o časopisu profesorskog zbora bogoslovnog fakulteta, uredništvo *Katoličkog lista* iznosi da je spomenuti zbor stupio u dogovor s uredništvom i predložio »neka bi se uredništvo obratilo na duhovnu oblast i zamolilo dozvolu, da bi se mjesto dosadanjeg 'Katoličkog Lista' izdavao bogoslovni strukovni časopis«. Uredništvo je to učinilo »u valjano obrazloženom memorandumu koncem mjeseca srpnja o.g.« no na tu molbu »nije do sada dobilo nikakova definitivnog odgovora«. I na sastanku »prijatelja znanstveno-bogoslovne organizacije« koji je bio održan krajem kolovoza podržan je spomenuti prijedlog. Dakle, tada se smatralo da je bolje ne »osnivati novu smotru, nego da se *Katolički List* odsele ureguje i izdaje u formi bogoslovne smotre«. ²⁴

Nakon toga nastaje nova poteškoća »budući da se je na to u javnosti tvrdilo, da se ne bi smjelo tako učiniti s *Katoličkim Listom*, jer da smeta od raznih dobrovoljnih prinosnika glavnica...« sakupljena u svrhu da spomenuti list izlazi kao i

²⁰ F. BARAC, nav. dj., str. 1; a na str. 10 opet ističe »... odziv o kojem piše blakopokojni pokretač 'Bogoslovske Smotre' dr. Josip Pazman...«.

²¹ T. ŠAGI-BUNIĆ, nav. dj., str. 353.

²² UREDNIŠTVO 'KATOL. LISTA', *Poziv k pretplati*, u KL, tečaj 59 od 31. prosinca 1908., str. 637; UREDNIŠTVO, *Predgovor*, u BS I (1910.), br. 1, str. 1.

²³ UREDNIŠTVO 'KATOL. LISTA', *Poziv k pretplati na pedeset i deveti tečaj 'Katoličkog Lista'*, u KL, tečaj 59, od 9. siječnja 1908., br. 1, str. 12; sličnu ideju o proširenju je imao i prijašnji urednik KL: usp. S. KORENIĆ, *Da li je potrebno 'Katolički List' proširiti i zašto?*, u KL, tečaj 52 (1901.), br. 48–52 (u nastavcima).

²⁴ UREDNIŠTVO 'KATOL. LISTA', *Poziv k pretplati na šesdeseti tečaj 'Katoličkog lista'*, u KL, tečaj 59 od 31. prosinca 1908., br. 53, str. 637–638; isti poziv i molba u KL, tečaj 60 od 7. siječnja 1909., br. 1, str. 11–12.

dosad. Stoga 'Uredništvo' piše ponovno memorandum na mjerodavnu duhovnu vlast: »Prečasni nadbiskupski Ordinarijat kao vlasnik i izdavatelj *Katoličkog Lista* umoljava se, da dozvoli mjesto dosadašnjeg priloga *Katoličkom Listu* izdavati bogoslovsku smotru...« te prilaže za to detaljni plan. Naime, predlaže da se proširi *Katolički list* »da osim samoga lista, koji bi redovito izlazio svakog četvrtka na cijelom jednom arku, dobivaju i ono pol arka ali ne rascjepkano u svakom broju, već skupljeno u četiri svešćića...« a sve uz istu pretplatu. Ni na to pismo do kraja godine nije stigao odgovor. Stoga se uredništvo, jer je svakako željelo ostvariti svoj naum, odlučuje na neobičan, hrabar korak. Obraća se na pojedine darovatelje moleći ih: »da li pristaju na to, da se osnuje bogoslovna smotra po osnovi« kako su ju izložili crkvenim vlastima a do tada će list izlaziti kao i do sada.²⁵

Ubrzo nakon toga već u *Katoličkom listu* br. 3 iz godine 1909. Uredništvo počinje objavljivati »povoljne« izjave koje su »ogromna većina« »za bogoslovnu smotru«. Među ostalima, prvi i drugi u popisu su navedeni dr. Gustav Baron, kanonik i Matija Stepinac, čazm. kanonik i prot. apost.²⁶ Imena i izjave se objavljuju i u sljedeća dva broja,²⁷ dok u broju 6. *Katoličkog lista* Uredništvo napominje »da je nadb. duh. stol svojim otpisom od 8. o. m. br. 910 na urednika« (Pazmana) 'K.L.' ovoga pozvao, da obustavi saopćivanje izjavâ svećenikâ o tom, imadu li se ili ne kamati od poznate glavnice upotrebiti za izdavanje bogoslovne smotre... stoga »donosimo u ovome broju samo imena« prinosenika za i protiv proširenja *Katoličkog lista*.²⁸ Nakon toga Uredništvo više ne objavljuje niti imena. Dakle samo u četiri broja toga lista navedena su 118 svećenika 'za' te samo 13 'protiv' bogoslovne smotre, kako je u programu bilo predloženo.

Rezultat ustrajnosti, takta, hrabrosti pa na neki način i prisile ponajprije sa strane dr. Pazmana bio je okrunjen uspjehom. Krajem godine – »na Tominje 1909.« on ponajprije objavljuje da zadaća *Katoličkog lista* nadalje »ostaje ista, načela ista, dan izlaženja isti, pretplata ista – samo jedna promjena stupa u život s budućim tečajem Katol. Lista«. Naime, prema izloženom programu od sljedeće godine uz *Katolički list* izlazit će četiri puta godišnje i Prilog koji će donositi »samo veće znanstvene radnje, pregled bogoslovnih djela i časopisâ, što zasijecaju u sve bogoslovne struke«. Tako je ispunjena davna želja profesora Fakulteta i svećenstva »koje je prije godinu dana glasno progovorilo«. Na taj korak potiče i primjer najbližih susjeda koji već imaju svoje bogoslovske smotre, a i primjer

²⁵ Isto mjesto.

²⁶ Usp. —, *Za bogoslovsku smotru*, u KL, tečaj 60 od 21. siječnja 1909., br. 3, str. 36.

²⁷ Usp. —, *Za bogoslovsku smotru*, u KL, tečaj 60 od 28. siječnja 1909., br. 4, str. 47–48 i br. 5, od 4. veljače 1909., str. 60.

²⁸ Usp. —, *Za bogoslovsku smotru / Protiv bogoslovne smotre izjaviše se*, u KL, tečaj 60 od 11. veljače 1909., br. 6, str. 72.

svjetovnjaka »koji nas na svim gotovo linijama i u svim granama ... pretekoše«. Ističe se i unutrašnji razlog spomenutog Priloga a to je da se »svećenstvu pruži izdašna prigoda daljnjoj naobrazbi i usavršavanju u bogoslovnim znanostima, a kroz znanost i rad duševni da se uzgaja; – da se i znanost bogoslovska i u nas što intenzivnije i što temeljitije obragjuje«. Ne izdaju mimo *Katoličkog lista* posebnu smotru »da se ne nametne svećenstvu nov teret novom pretplatom«, jer su izdaci za tisak svakim danom sve veći. Pozivaju se svi na suradnju »bilo perom bilo pretplatom« da plodovi znanstvenog rada »posluže općemu dobru braće svećenikâ«. ²⁹

Napokon, u *Katoličkom listu* od 17. ožujka 1910. uredništvo prilaže letak Priloga 'Katoličkom Listu' na kojem je faksimil naslovnice *Bogoslovске smotre*, prenosi dio Predgovora prvoga broja, cijenu, vrijeme izlaženja te što će se sve u *Bogoslovskoj smotri* objavljivati. Naime, ona će donositi »oveće radnje i to po strukama...: iz dogmatike, biblijskih znanosti, povjesnice crkvene, morala, jusa, pastorala i ostalih bogoslov. praktičnih disciplina« zatim će imati »bogoslovsku kroniku, recenziju djela i nekih radnja u Smotrama, pregled smotarâ,... bibliografiju«. Spominju se i urednici: dr. Pazman i dr. Leopold. ³⁰

Na kraju 1910. godine Uredništvo *Katoličkog lista* zahvaljuje Bogu za uspješno prvo godišće *Bogoslovске smotre*, napominjući da će izlaziti i dalje premda ima sve veće novčane probleme. ³¹

Još i godine 1911. *Bogoslovska smotra* izlazi kao prilog *Katoličkom listu*. Na kraju te godine Uredništvo lista sa žaljenjem objavljuje da »ne će moći odele izdavati 'Bogoslovске Smotre', jer dohodci lista nikako toga ne dozvoljavaju«. ³²

Tako je taj vrijedan časopis, kojega je glavni pokretač a i djelatnik bio Pazman, tek nakon dvije godine izlaženja došao u opasnost da prestane izlaziti, čini

²⁹ UREDNIŠTVO 'KATOL. LISTA', *Poziv k pretplati*, u KL, tečaj 60 od 30. prosinca 1909., br. 52, str. 576; isti poziv pretiskan i u KL, tečaj 61 od 6. siječnja 1910., br. 1, str. 8.

³⁰ Letak se nalazi u KL, tečaj 61 od 17. ožujka 1910; opširnije vidi i u BS 1 (1910.), br. 1, str. 1–3.

³¹ UREDNIŠTVO 'KATOLIČKOG LISTA', *Poziv k pretplati na 'Katolički List' i 'Bogoslovsku smotru'*, u KL, tečaj 61 od 29. prosinca 1910., br. 52, str. 418; isti poziv i u KL, tečaj 62 od 5. siječnja 1911., br. 1, str. 8. Materijalni problemi su nastali jer su protivnici »katoličke štampe« uspjeli da »dohotke 'Katoličkog Lista' prikrate za kamate od poznate već glavnice za proširenje 'Katoličkog Lista', a sada se opet od strane poglavarstva nadb. sjemeništa zapodijeva akcija, da se uredništvu 'Katoličkog Lista' uskrati ona pogodnost u naravi, koju je kroz šezdeset i jednu godinu nesmetano uživao...«

³² UREDNIŠTVO, *Poziv k pretplati na 'Katolički List'*, u KL, tečaj 62 od 28. prosinca 1911., br. 52, str. 416; isti poziv i u KL, tečaj 63 od 4. siječnja 1912., br. 1, str. 12. Naglašeno je da će KL »prema volji i odredbi presv. g. nadbiskupa coadiutora odele izlaziti svaki četvrtak na po-drug arka s omotom, kako je izlazio od 1901. do 1909., a smjer mu imade biti crkveno-politički«. Bio je to teški udarac za dr. Pazmana.

nam se ne samo radi financijskih razloga. Od same pretplate, bez podrške institucija, mjerodavnih vlasti nije mogao trajno izlaziti uz *Katolički list*.

Na sreću, već u veljači 1912. novi urednik *Katoličkog lista* dr. Svetozar Ritić objavljuje poziv na pretplatu za III. godište *Bogoslovne smotre* koju će od sada izdavati »profesorski zbor bogoslovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu uz sudjelovanje ostalih prof. zborova bogoslovnih, svjetovnih i redovnih...« te najavljuje urednike koji su »vrsne, prokušane na peru sile sveučilišni profesori: dr. Josip Pazman i dr. Fran Barac, koji takogjer jamče, da će ovaj jedini bogoslovski na hrvatskom jeziku časopis biti dobro uređivan.«³³

Doista ubrzo izlazi opet *Bogoslovska smotra*. U br. 1., godišta III., 1912. godine novo Uredništvo ističe da »profesorski zbor se riješio na tu zadaću istom sada, jer su tek od danas uklonjene sve prepreke, što no su dojako bile na putu davnoj želji profesorskoga zbora izdavati periodički bogoslovski časopis«. Naime, novčana pomoć zagrebačkog nadbiskupa dra J. Posilovića, koadjutora dra A. Bauera i pripomaganju prečasnoga prvostolnoga Kaptola zagrebačkoga: »*Bogoslovskoj Smotri* je postavljen čvrst financijalni temelj.«³⁴

2) Urednik

Dr. Josip Pazman kao urednik *Katoličkog lista* ne samo da je pokrenuo *Bogoslovnu smotru* nego je bio i njezin prvi urednik uz njega dodan je i drugi profesor dr. Edgar J. Leopold. Uredništvo se u *Predgovoru* datiranom na Josipovo 1910. obraća na »svu p. n. gg. profesore kako bogoslov. fakulteta u Zagrebu, tako i na gg. profesore bogoslovnih učilišta u Zadru, Sarajevu, Gorici, Djakovu, i Senju, te franjev. bogoslovija u Dubrovniku, Sarajevu (do sada u Livnu) i Zaostrugu te dominikanskog zavoda sv. Tome u Dubrovniku, a zatim na svu ostalu gg. svećenike ... da budu prijatelji smotre, da je podupru molitvom, prijaznim susretanjem, pretplatom, ... perom ... – potpomažimo to mlado i novo hrvatsko katol. poduzeće«. Nadalje mole da nitko ne prezre »ovaj čedan rad nekolicine

³³ UPRAVA 'BOGOSLOVSKE SMOTRE', *Poziv na pretplatu 'Bogoslovne Smotre'*, u KL, tečaj 63 od 22. veljače 1912., br. 8, str. 96; isti poziv i u br. 9 od 29. veljače 1912., str. 108.

³⁴ UREDNIŠTVO, (*Predgovor*), u BS 3 (1912.), br. 1, str. 1–2. Među ostalim darovima koje je darovao »preuzvišeni gospodin dr. Juraj Posilović, zagrebački nadbiskup, »spominje se i dar 'Bogoslovnoj smotri' k. 10.000 – vidi KL, tečaj 63 od 15. veljače 1912., br. 7, str. 73–74, a »o daru dr. A. Bauera kaže dr. Barac na glavnoj skupštini HBA 1938. ovo: 'Nadbiskup dr. A. Bauer fundirao je još kao koadjutor Bogoslovnu smotru 1912. tako da je profesorski zbor Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu mogao preuzeti njenu redakciju...'« – vidi J. BUTURAC, *Iz povijesti Hrvatske bogoslovne akademije 1922.–1945.*, u *Croatica Christiana Periodica*, br. 1, god. I., Zagreb 1977., str. 14.

mladih pregaralaca ... Objektivna kritika ne samo što se ne isključuje, već se da-
pače i preporučuje». ³⁵

Pazman i Leopold uređivali su zajedno dva godišta *Bogoslovske smotre* (1910. i 1911.), tj. osam Priloga, koji su bili integralni dio *Katoličkog lista*. ³⁶

Treće godište *Bogoslovske smotre* »preuzima uređivati profesorski zbor bogoslovnog fakulteta u kralj. sveučilištu Franje Josipa I.«. Profesorski zbor za odgovorne urednike izabire jednog starog urednika dr. Pazmana te novog dr. Barca. Naglašeno je da će oni »voditi časopis svjetujući se prema potrebi ili sa cijelim zborom ili sa pojedinim stručnjacima zbora«. Uredništvo poziva na suradnju ostale »kolegijalne bogoslovske zborove svjetovnog i redovnog klera« da časopis bude »znanstven i praktično informativan«. ³⁷

Dr. Josip Pazman i dr. Fran Barac zajedno uređuju veoma uspješno *Bogoslovsku smotru* od 1912. do 1918. godine.

Godine 1919. izašla su samo dva sveščića *Bogoslovske smotre* na kojima je naznačen kao odgovorni urednik samo dr. Pazman premda ju i dalje izdaje Profesorski zbor Bogoslovnoga fakulteta Hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu. Poruka Uredništva i u jednom i u drugom broju je znakovita: usrdno se pozivaju svi na suradnju i pomoć da časopis ispuni svrhu radi koje je pokrenut, te ako sada i »nije na visini svoje zadaće razlozi su među ostalim i ove vanjske neprilike koje još i danas kruto spriječavaju literarni razvoj na svakom polju. Jedino korov širi se nesmetano i bujno napreduje zla štampa i pornografija kao da joj je sada upravo doba«. ³⁸ No, nisu ga čuli oni moćni koji su mogli pomoći i tako spasiti *Bogoslovsku smotru* da nastavi izlaziti.

Dakle, zanimljivo je i veoma znakovito da prvo razdoblje izlaženja časopisa započinje i završava s dr. Josipom Pazmanom. Tek kada je bio fizički spriječen prestala je izlaziti *Bogoslovska smotra*. Naime, 25. ožujka 1919. bio je uhićen i zatvoren; u zatvoru ostaje, a da nije bio niti preslušan a kamoli osuđen, do kraja veljače 1920.

³⁵ BS 1 (1910.), br. 1, str. 1–3.

³⁶ Nije točno što piše A. ŽIVKOVIĆ, u doista kratkoj, malo više od pola stranice, 'in memoriam' (člančić čak nije niti potpisan nego je Uredništvo naknadno u kazalu cijelog godišta stavilo njegovo ime) († *Dr. Josip Pazman*, u BS 13 /1925./, br. 4, str. 499–500): »Dr. Josip Pazman je ... uređivao 'Bogoslovsku smotru' s prof. Dr. Franom Barcem od njezinog postanka (god. 1910.) do konca prvog perioda njezina života (god. 1919.)«; to isto krivo navodi i J. BUTURAC, nav. dj., str. 16.

³⁷ UREDNIŠTVO, (*Predgovor*), u BS 1 (1912.) br. 1, str. 1–2; usp. i UPRAVA 'BOGOSLOVSKE SMOTRE', *Poziv na pretplatu 'Bogoslovske smotre'*, u KL, tečaj 63 od 22. veljače 1912., br. 8, str. 96 gdje se doslovno kaže: »Urednici ... jesu vrsne, prokušane na peru sile, sveučilišni profesori: dr. Josip Pazman i dr. Fran Barac, koji također jamče, da će ovaj jedini bogoslovski na hrvatskom jeziku časopis biti dobro uređivan«.

³⁸ —, *Poruka uredništva*, u BS 10 (1919.), br. 1 i br. 2, na unutrašnjoj stranici omota časopisa.

III. Dr. Pazman pisac u *Bogoslovskoj smotri*

Pazman nije samo pokrenuo spomenuti časopis i velikim ga marom uređivao nego je – to posebno treba istaknuti – napisao u njemu zapažene članke i rasprave uglavnom iz kanonskoga prava i moralne teologije te mnoštvo bilježaka, recenzija, prikaza. Uz ono što je potpisao svojim imenom nalaze se u *Bogoslovskoj smotri*: 'Predgovori', 'Poruke uredništva', nepotpisani članci, komentari i bilješke koje po stilu i obrađenoj tematici gotovo sigurno pripadaju njemu, ili je barem u njima imao veliki udio.

Ovdje navodimo Pazmanove članke, rasprave i bilješke objavljene i potpisane samo u *Bogoslovskoj smotri* i to redom kako su bili objavljivani:

– *Compositio Apostolica*, BS 1(1910.), br. 1, str. 42–60. U članku autor govori o pogodbi kojom zakonita vlast dozvoljava dužniku, da se veći dio duga, koji bi se trebao vratiti, pretvori u manji, a ostalo da si dužnik pridrži. 'Compositio Apostolica' jest milost kojom papa osobno ili po njemu ovlaštenoj osobi oprašta dužniku sav ili veći dio duga.

– '*Roma e l' Oriente*', BS 2(1911.), br. 1, str. 71–76. U toj raspravi Pazman zapravo govori o časopisu koji je počeo izlaziti u Grottaferrati pokraj Rima 1910. godine s ciljem da poradi oko sjedinjenja Crkava. No kako su se u njemu pojavile dogmatske i povijesne zablude, koje autor detaljno opisuje, mjerodavna crkvena vlast je pozvala na odgovornost i urednika i pisce. Zablude su s kajanjem opozvane.

– *Je li papa suveren?* (*juridička bilješka*), BS 3(1912.), br. 1, str. 100–102. U bilješci se iznose temelji na kojima počiva papin suverenitet. Da bi mogao ispuniti svoje poslanje on treba biti neovisan, da ima vlast, da može pregovarati s drugim državama. Ta 'osebujna vlast' ne može se zvati drugim imenom nego suverenitet. Osobno papino suverenstvo ne ovisi o teritorijalnom suverenitetu.

– *Emancipacija žene*, BS 5(1914.), br. 1, str. 27–40. Autor donosi razna mišljenja o položaju, jednakopravnosti muške i ženske osobe u društvu. On zaključuje da jedino kršćanstvo, Crkva može ženi vratiti oduzetu joj vrijednost i poniženo njezino ljudsko dostojanstvo; kršćanstvo jedino može učiniti ženu zadovoljnom i sretnom u svakom staležu.

– *O dužnostima*, BS 5(1914.), br. 1, str. 68–78 i br. 2, str. 166–175. Izvanredan članak za koji Uredništvo kaže da je to »filozofička studija o dužnostima u opće«; u članku Pazman govori što je to dužnost, odakle dolazi, što je moralni red, moralno dobro i zlo, vrhovno načelo morala, vrste, temelj i povreda dužnosti, kazne, značaj čovjeka.

– *Probabilizam* (*moralna bilješka*), BS 5(1914.), br. 1, str. 86–92 i br. 3, str. 210–211. To je opširni osvrt na članak o probabilizmu koji je napisao M. Merchich. Najprije iznosi sadržaj toga članka te ga zatim podvrgava kritici. Nakon

reakcije Merchicha Pazman odgovara da nema što prvoj bilješci niti dodati niti oduzeti, tek drugim riječima pojašnjava svoj stav o probabilizmu.

– *Rat (moralno-juridička rasprava)*, BS 5(1914.), br. 3, str. 290–317 i br. 4, str. 385–414. To je veoma opširna rasprava o ratu s moralnog i pravnog gledišta i to u vrijeme »kad se ljuti boj razmahao po cijelom gotovo svijetu (Prvi svjetski rat)«.

– *Stožerna krjepost hrabrosti*, BS 6(1915.), br. 1, str. 51–72. Autor u članku govori o vrlinama općenito da bi zatim bila riječ o 'krjeposti' hrabrosti, o njezinim djelima. Ona su lijepa i plemenita kad ih promatramo u redu naravi, no poseban sjaj i vrijednost dobivaju ako se vrše iz vrhunaravnih motiva što vjerom spoznajemo.

– *Hipnotizam u svijetlu filozofije (bilješka iz bogoslovske literature)*, BS 6(1915.), br. 3, str. 271–283. To je 'filozofijska bilješka' u svezi studije dra Josipa Carevića o *Hipnotizmu u svijetlu filozofije* u kojoj Pazman iznosi svoje mišljenje, prigovore, manjkavosti, slabe strane. Vidljivo je da se ne slaže s Carevićevim postavkama. Svojom bilješkom želi dati doprinos raspravi, želi da se pojmovi o hipnotizmu razjasne.

– *O valjanosti mješovite ženidbe (casus)*, BS 7(1916.), br. 3, str. 301–303. Autor postavlja 'casus' o valjanosti mješovite ženidbe te, prema tadašnjim običajima, odgovara na postavljeno pitanje, imajući u vidu važeće crkvene propise.

– *Držanje assistencije kod sv. mise (casus)*, BS 7(1916.), br. 3, str. 304–306. Pazman postavlja nekoliko 'casus-a' u svezi »držanja assistencije kod mise« i na njih odgovara u smislu crkvenih propisa.

– *Još jednoc o hipnotizmu*, BS 8(1917.), br. 3, str. 246–261 i br. 4, str. 350–364 i BS 9(1918.), br. 1, str. 66–81. U raspravi o 'hipnotizmu' Pazman u tri naznačena broja BS osvrće se ponovno na spomenutu knjigu dr Carevića i na njegovu reakciju te ponovno ali ovoga puta detaljno tumači svoje stavove. Dokažuje da su njegovi prigovori knjizi bili opravdani, stvarni i objektivni.

– *Codex iuris canonici*, BS 9(1918.), br. 3, str. 254–265 i br. 4, str. 345–360, te BS 10(1919.), br. 1, str. 47–56 i br. 2, str. 130–146. Nakon što je objavljen prvi Zakonik Crkve 1917. godine Pazman tumači veoma stručno u nastavcima pojedine kanone. U prvom članku tumači naslov, papinu konstituciju te kann. 1–7, da bi zatim u sljedećem broju BS protumačio kann. 8–24; u trećem nastavku riječ je o kann. 25–35, te na kraju o kann. 36–62. Nakon toga BS prestaje izlaziti.

– *O celibatu (juridička bilješka)*, BS 9(1918.), br. 4, str. 369–372. Autor govori o celibatu u Katoličkoj Crkvi koji je u to vrijeme predmet velike diskusije. Tumači sam pojam celibata te donosi razloge zašto je bio uveden. Zaključuje da uzrok uvođenja celibata nije nužda nego shodnost i velika korist koja iz njega proizlazi za dobrobit Crkve, a potom i za spasenje ljudi.

– *Pontificium Institutum Orientale*, BS 10(1919.), br. 1, str. 65–66. Govori se o utemeljnju zavoda (15. 10. 1917.) u Rimu u kojem se predaju discipline što su potrebne onima »koji na istoku i sa istokom posla imaju«.

– *Povijest zakona o celibatu*, BS 10(1919.), br. 1, str. 67–72. Pazman ukratko piše o povijesnom razvoju celibata te govori o zakonima koji postoje od početka Crkve do okružnice pape Pija X. *Pascendi* (7. 9. 1907).

U tom prvom razdoblju izlaženja *Bogoslovske smotre*, uz navedene članke i rasprave, dr. Pazman objavio je, samo u časopisu, više od sto recenzija, prikaza knjiga, priručnika, časopisa iz različitih područja teoloških znanosti. Recenzirao je djela hrvatskih autora, ali i onih koji su pisali njemački (najbrojniji), latinski, talijanski, francuski, slovenski...³⁹ Na taj način, barem ukratko je upoznao čitateljstvo *Bogoslovske smotre* s idejama, znanstvenim dostignućima, problemima, rješenjima, ... koja su bila prisutna u tadašnjoj Europi.

IV. Financijska briga i zaklada

Dr. Pazman se grčevito borio da pronađe bilo kakav način samo da *Bogoslovska smotra* ugleda svjetlo dana. U početku to mu je uspjelo uz pomoć *Katoličkog lista*. Zatim tijekom cijelog prvog razdoblja izlaženja kao urednik je molio da bude što više pretplatnika i da redovito šalju pretplatu. Doslovno piše: »Za to molimo usrdnije no inače sve naše dosadanje pretplatnike, da ostanu vjerni i budu pravi pretplatnici, koji naime pretplatninu u n a p r i j e d šalju, jer će odsele pretplatnina biti jedini dohodak lista, osim neznatne potpore iz zaklade diecezanske... i zaklade Haulikove...«.⁴⁰

Koliko je bila pri sreću msgr. dr. Josipu Pazmanu *Bogoslovska smotra* vidljivo je i iz njegove oporuke. Naime, u njoj se navodi da nakon njegove smrti za spomenutu reviju ostavlja zakladu. Doslovno možemo pročitati kratko svjedočanstvo: »na nju je mislio i za kasnija vremena te u oporuci ostavio za nju zakladu od 42 hiljade kruna.«⁴¹

³⁹ Vidi *Bibliografija – pedeset godišta Bogoslovske smotre* (od 1910. do 1980.) – izradili: Š. BOBAN, Z. BRUSAC, M. MIŠERDA, N. M. NOVAKOVIĆ i A. PERČIĆ, u BS 52 (1982.), br. 1–2, passim; I. MIKLENIĆ, nav. dj., str. 41–50.

⁴⁰ UREDNIŠTVO 'KATOLIČKOG LISTA', *Poziv k pretplati na 'Katolički List' i 'Bogoslovsku Smotru'*, u KL, tečaj 61 od 29. prosinca 1910., br. 52, str. 418; ovdje navodimo samo jedan 'Poziv' i ostali koje smo naveli u članku kao i 'Predgovori' u BS govore slično.

⁴¹ —, † *Msgr. Dr. Josip Pazman*, GŠJ, nav. dj., str. 2.

Zaključak

Iz članka je vidljivo da je mons. Josip dr. Pazman – svećenik, profesor, znanstvenik, prevoditelj, publicist, organizator, rodoljub, politički djelatnik, župnik... – svojim djelovanjem ostavio duboki i neizbrisivi trag na mnogim područjima crkvenog i građanskog života, premda to nije poznato. No, sigurno je da od njegovog djelovanja, od prošlosti živi i sadašnjost. U članku smo prikazali, analizirajući njegov odnos, ulogu, doprinos hrvatskom najstarijem znanstvenom časopisu *Bogoslovske smotri* koja već postoji devedeset godina, a izlazi sedamdeset.

Bio je hrabar pokretač *Bogoslovske smotre* i tako ostvario san, okrunio razmišljanja, rasprave ali i neuspjele pokušaje mnogih profesora koji datiraju već od samog otvaranja Hrvatskog sveučilišta. Tek »post tot discrimina rerum«⁴² pojavio se 1910. godine prvi broj teološkog znanstvenog časopisa kakvoga Hrvati nisu do tada imali. Za ta vremena i prilike bio je to doista smion pothvat. Dakle, nakon mnogih neuspjelih pokušaja tadašnji urednik *Katoličkog lista* dr. Josip Pazman dodaje tom listu 'Prilog', kao njegov integralni dio, i to je početak *Bogoslovske smotre*.

On je bio u prva dva godišta, zajedno s dr. Edgarom Leopoldom, urednik *Bogoslovske smotre*. Okupljao je oko časopisa suradnike: 'ljude od pera i do brote'.

Nakon toga 1912. godine preuzima uređivati časopis profesorski zbor bogoslovnog fakulteta u Zagrebu te izabire za odgovorne urednike članove svoga zbora dra Pazmana i dra Barca. Ova dva istaknuta profesora vode uspješno *Bogoslovsku smotru* do kraja 1918. godine.

Sljedeće 1919. godine izlaze samo dva broja časopisa (drugi umanjeni) a odgovorni urednik je naznačen samo dr. Pazman. Razlog prestanka izlaženja se spominjao samo nedostatak novčanih sredstava kao posljedica Prvog svjetskog rata.⁴³ To je s jedne strane istina, ali *Bogoslovska smotra* je preživjela rat i druge mnoge neprilike koje su ju pratile od samog početka. Zar nije započela izlaziti zapravo bez novčanih sredstava ali uz puno razumijevanje i žrtve urednika *Kato-*

⁴² UREDNIŠTVO, *Predgovor*, u BS 1 (1910.), br. 1, str. 1 – ovje su navdene riječi VERGILIJA P. MARONA, *Aeneis*, I, 204: »Per varios casus, per tot discrimina rerum«.

⁴³ Usp. UREDNIŠTVO, *Predgovor*, u BS 11 (1923.), br. 1, str. 1: »Bogoslovska smotra prestala je prije četiri godine izlaziti radi financijskih poteškoća...«; T. ŠAGI-BUNIĆ, nav. dj., str. 354 doslovno piše: »Dugi rat i slom države (Austro-Ugarske monarhije) skrhao je naposljetku financijalno i noge BS« ... »Dugovi za BS podmireni su darovima nadbiskupa A. Bauera, uprave dobara Đakovačke biskupije, biskupa D. Premuša, zagrebačkih kanonika Lebara, Vimera, Strahinščaka, Matkovića, Salis-Seewisa, Korenića, Goeszla, te opata-župnika M. Penića i dekana Fakulteta H. pl. Mihalovića«.

ličkog lista i onih koji su njegov prijedlog s oduševljenjem podržali? No ona nije mogla više nastaviti izlaziti u novoj situaciji, u novoj državi bez podrške mjerodavnih vlasti. Osiriromašeno svećenstvo koje je bilo od samih početaka uz nju i to podrškom, pretplatom i darovima nije više samo moglo pribaviti dovoljno materijalnih sredstava za nju. Uz to glavni pobornik, pokretač, djelatnik *Bogoslovske smotre* bio je zatvoren – makar je bio narodni zastupnik u Hrvatskom saboru – jer se nije slagao sa službenom politikom, a uz to je bio istaknuti hrvatski intelektualac. Dakle, *Bogoslovska smotra* započinje s dr. Pazmanom ali nažalost prvo razdoblje njezinog izlaženja završava s njegovim odstranjenjem iz javnog života. Naglašavamo: ona nije bila zabranjena, nije imala izvanjskih neprijatelja, možda u to vrijeme nije imala prijatelja koji hoće i mogu pomoći. Ona će opet izlaziti kad mjerodavni uvide kolika je šteta i to ne samo za Crkvu nepostojanje takovog časopisa, to će biti tek 1923. godine.

U tom prvom razdoblju (1910.–1919.) postojanja časopisa on je napisao iz područja kanonskoga prava i moralne teologije gotovo za svaki broj ili zapaženi članak ili raspravu ili bilješku. Napisao je i mnoge recenzija, prikaze knjiga ili časopisa napisanih na različitim jezicima.

I u svojoj oporuci mislio je na *Bogoslovsku smotru* ostavivši joj zakladu za buduća vremena. Kad je već riječ o oporuci onda uz put napominjemo, ove godine je sedamdeset i peta obljetnice njegove smrti.

Mons. Josip dr. Pazman danas je gotovo zaboravljen, a ostavio je iza sebe na različitim područjima puno toga dobrog i značajnog i za Crkvu i za hrvatski narod. U ovome članku posebno je bila riječ o njegovoj velikoj ulozi u svezi *Bogoslovske smotre*.

Summary

DR. JOSIP PAZMAN AND BOGOSLOVSKA SMOTRA (THE THEOLOGICAL REVIEW)

In the article the author discusses the beginning and the first publication period of the oldest Croatian scientific theological magazine Bogoslovska smotra as well as the role played in it by Dr. Josip Pazman (1863-1925).

Namely, after repeated unsuccessful attempts by the Professorial Council of the Faculty of Theology in Zagreb, as an editor of Katolički list – (Catholic Journal) he launched the magazine Bogoslovska smotra (as an integral part of Katolički list) in 1910. He lovingly edited the magazine together with Dr. Leopold (from 1910 to 1911) and Dr. Barac (from 1912 to 1918); in 1919 only two issues were published and edited by Pazman

who was also Editor-in-Chief. After he had been unjustly imprisoned for political reasons, his manifold public activity ceased. Unfortunately, this spelled end of the first publication run of Bogoslovska smotra.

In this magazine, he published many noticeable articles, disputes, notes, reviews and surveys. He also supported Bogoslovska smotra financially, and in his will he left a foundation for future times.

The author wrote this article to remind us of a priest, professor, scientist, publicist, translator, organizer, patriot, political activist, parish priest... Mgr. Dr. Josip Pazman on the occasion of the 75th anniversary of his death, the 90th anniversary of the magazine Bogoslovska smotra and the 70th anniversary of its publication history.

Key words: Pazman, Bogoslovska smotra, magazine, initiator, editor, writer, philanthropist.